Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Problemy Rolnictwa Światowego tom 19 (XXXIV), zeszyt 2, 2019:233–247
DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.38

Danuta Zawadzka[1]
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

Rynek wołowiny w Rosji w latach 1990-2017 i w 2018 r.

Beef Market in Russia in the years 1990-2017 and in 2018

Synopsis. Celem analizy jest zidentyfikowanie kluczowych zmian, jakie nastąpiły na rosyjskim rynku wołowiny w latach 1990-2017. Badaniem objęto wszystkie elementy rynku. Podstawę oceny stanowiły dane pochodzące z rosyjskich Roczników Statystycznych oraz z publikacji amerykańskich Foreign Agricultural Service USDA. Do pomiaru dynamiki wykorzystano indeksy o stałej i zmiennej podstawie. Analiza pozwoliła na stwierdzenie, że w badanym okresie wszystkie elementy rynku uległy redukcji. Zmniejszyło się pogłowie i produkcja wołowiny, a także jej import oraz spożycie. Nastąpiło to pomimo wsparcia ze strony państwa. Wsparcie (subsydia) są relatywnie małe w porównaniu ze wsparciem chowu trzody czy drobiu. Pozwala ono jednak na tworzenie podstaw chowu bydła mięsnego i jego rozwoju w dłuższej perspektywie.

Słowa kluczowe: Rosja, rynek wołowiny, samowystarczalność

Abstract. The aim of the analysis is to identify the key changes that occurred on the Russian beef market in the years 1990-2017. The research covered all elements of the market. The basis for the assessment data were taken from the Russian Statistical Yearbooks and from the US Foreign Agricultural Service USDA. Dynamics were indexed on fixed and variable bases. The analysis allows to conclude that all elements of the market were reduced during the period under consideration. The beef population and production as well as its imports and consumption decreased. This happened despite the support from the state. This support (subsidies) is relatively small compared to the support of pig or poultry farming. However, it allowed to create the basis of beef cattle breeding and its development in the long term.

Key words: Russia, beef market, self-sufficiency

JEL Classification: Q11, Q13, Q17, Q18

Wprowadzenie

W ostatnich prawie trzydziestu latach, na skutek zróżnicowanych zmian produkcji poszczególnych rodzajów mięsa, ukształtowała się odmienna struktura jego ogólnej produkcji. Najwięcej zyskało mięso drobiowe które w 1991 r. stanowiło 19%, a w 2017 r. 48% produkcji mięsa. Na przeciwległym biegunie znalazła się wołowina, której udział w latach 1991-2017 zmniejszył się z 42% do 16%. Udział wieprzowiny był w zasadzie stały i wynosił ok. 34% ogólnej produkcji mięsa. Udział mięsa pozostałego (baranina, koźlina, konina i inne) zmniejszył się z 5% w 1991 r. do 2% (Плугов 2018A, 2018 B).

W latach 1991-2017 ogólna produkcja mięsa zwiększyła się o 11% (z 9375 tys. ton do 10 384 tys. ton). O jej wzroście zadecydował wzrost produkcji drobiu i wieprzowiny.

[1] dr, ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa, e-mail: Danuta. Zawadzka@ierigz.waw.pl; https://orcid.org/0000-0003-4762-9888

Produkcja drobiu zwiększyła się w tym okresie prawie trzykrotnie (z 1 751 tys. ton do 4 939 tys. ton), a produkcja wieprzowiny o 11% (z 3 190 tys. ton do 3 530 tys. ton). Produkcja wołowiny zmniejszyła się natomiast o 60%, a mięsa pozostałego o 32%. Przyczyny tak dużego spadku produkcji wołowiny są dość złożone i tkwią zarówno w ekonomice jej produkcji, jak też w czynnikach związanych z prowadzoną przez Rząd polityką rolną.

Spadek produkcji wołowiny przyczynił się do tego, że Rosja straciła pozycję czołowego producenta wołowiny w świecie. W 1990 Rosja była trzecim światowym producentem wołowiny (po Stanach Zjednoczonych i Brazylii). W 2017 r. sklasyfikowana została na 11 miejscu. W latach 1990-2017 r. udział rosyjskiej produkcji wołowiny w produkcji światowej obniżył się z 7% do 2%. Do niedawna Rosja była drugim (po USA) światowym importerem wołowiny. W 2013 r. tj. przed wprowadzeniem embargo, Rosja importowała 1 023 tys. ton tego mięsa. W ostatnich latach jej import obniżył się do ok. 516 tys. ton (2017 r.). Co prawda Rosja nadal pozostaje jednym z największych światowych importerów tego mięsa, ale dążenie do samowystarczalności w tym zakresie oraz niski popyt wewnętrzny przyczyniają się do stałej redukcji importu. W 2017 r. rosyjski import wołowiny stanowił 6,5% importu światowego, co sytuowało ten kraj na szóstym miejscu w świecie pod względem wielkości importu.

Dane i metody

Niniejsze badania mają charakter poznawczy. Analizą objęto wszystkie elementy rosyjskiego rynku wołowiny, jak pogłowie bydła i produkcja wołowiny, handel zagraniczny bydłem i wołowiną oraz spożycie wołowiny. Oceniono samowystarczalność w tym zakresie. Celem analizy jest przedstawienie zmian, jakie zaszły na tym rynku w latach 1990-2017, a także prognoz USDA dotyczących 2018 r. Okres, przyjęty do badań jest dostatecznie długi by móc wyodrębnić podstawowe tendencje. Ocenę przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z rosyjskich Roczników Statystycznych (Rosstat) oraz z publikacji amerykańskich Foreign Agricultural Service USDA, a także dokumentów Ministerstwa Rolnictwa Federacji Rosyjskiej. Do pomiaru dynamiki poszczególnych kategorii wykorzystano proste metody statystyczne, takie jak indeksy o stałej i zmiennej podstawie (Jóźwiak, Podgórski 1998).

Pogłowie bydła i produkcja wołowiny

W latach 1990-2017 rosyjskie pogłowie bydła charakteryzowało się długookresową tendencją spadkową o zróżnicowanej dynamice (rys.1 i 2). Na użytek niniejszej analizy cały okres podzielono na trzy podokresy, z których dwa pierwsze są okresami dziesięcioletnimi, a trzeci - okresem ośmioletnim. Pierwszy okres obejmuje lata 1990-1999, w których mamy do czynienia z tendencją spadkową pogłowia o bardzo wysokiej dynamice. Przeciętne roczne tempo spadku pogłowia wynosiło wówczas 8,8%. Drugi okres to lata 2000-2009, który charakteryzował się dalszą długookresową tendencją spadkową ogólnego pogłowia bydła, ale o znacznie mniejszej dynamice niż w poprzednim dziesięcioleciu. Przeciętny roczny spadek pogłowia bydła ogółem wynosił wówczas 2,9%. Trzeci okres to okres ośmioletni (lata 2010-2017), w którym przeciętny roczny spadek pogłowia bydła był jeszcze mniejszy i wynosił 1,5% (tab. 1).

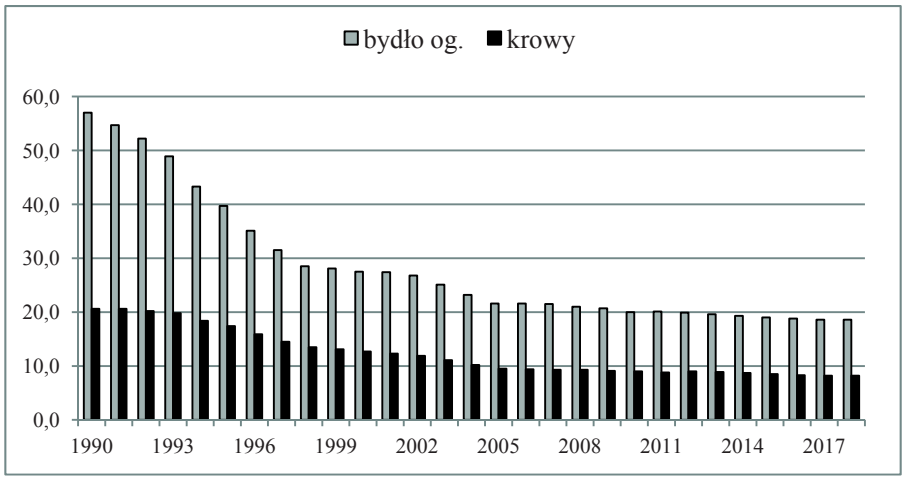

Rys. 1. Pogłowie bydła ogółem, w tym krów w Rosji w latach 1990-2017. Stan na koniec roku, w mln sztuk

Fig. 1. Cattle numbers, including cows in Russia in the years 1990-2017 at the end of year, in mln heads

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ROSSTAT.

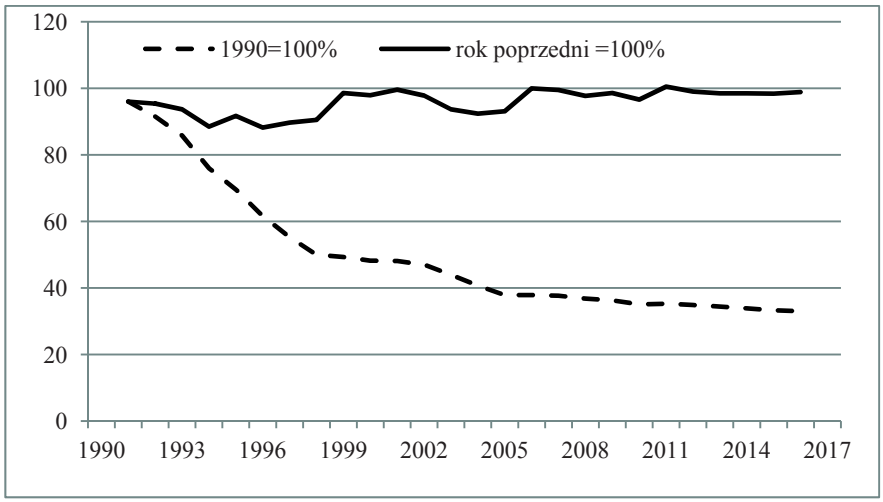

Rys.2.Wskaźniki zmian pogłowia bydła w Rosji, (w %)

Fig. 2. Indicators of changes in the cattle numbers in Russia, (in %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ROSSTAT

Jeśli lata 1990-1999 przyjąć za okres odniesienia, to w latach 2000-2009 średnie roczne pogłowie bydła ogółem było o 44% mniejsze, a w latach 2010-2017 o 54%. Według nieostatecznych danych USDA, w 2018 r. pogłowie bydła było o 56% mniejsze niż w okresie bazowym. Jeśli za okres bazowy przyjąć każdy okres poprzedni, to wyraźna staje się malejąca stopa spadku pogłowia. W każdym z wyodrębnionych okresów spadkowi ogólnego pogłowia bydła towarzyszył spadek pogłowia krów mlecznych, zazwyczaj

większy od ogólnego spadku pogłowia (tab.1). Jedną z przyczyn większej redukcji pogłowia krów było zwiększenie wydajności produkcji mleka w gospodarstwach przemysłowych. W latach 1992-2017 pogłowie krów zmniejszyło się o 60%, a produkcja mleka o 35%. Udój mleka od 1 krowy w gospodarstwach przemysłowych zwiększył się natomiast z 2 243 kg do 5 660 kg, a więc dwuipółkrotnie (Российский… 2017). W wyniku nieco większego spadku pogłowia krów niż ogólnego pogłowia bydła, w całym badanym okresie postępował spadek udziału krów w ogólnym pogłowiu bydła. W latach 1990-1999 udział ten wynosił 43,2%, podczas gdy w latach 2010-2017 42,3%. Według nieostatecznych danych USDA/FAS (Livestock…2018) w 2018 r. udział ten mógł wynieść ok. 39%. Gdyby tak się stało świadczyłoby o sukcesywnej przebudowie struktury stada. Pomimo to udział krów mlecznych jest nadal relatywnie duży i przemawia za mlecznym użytkowaniem bydła[2].

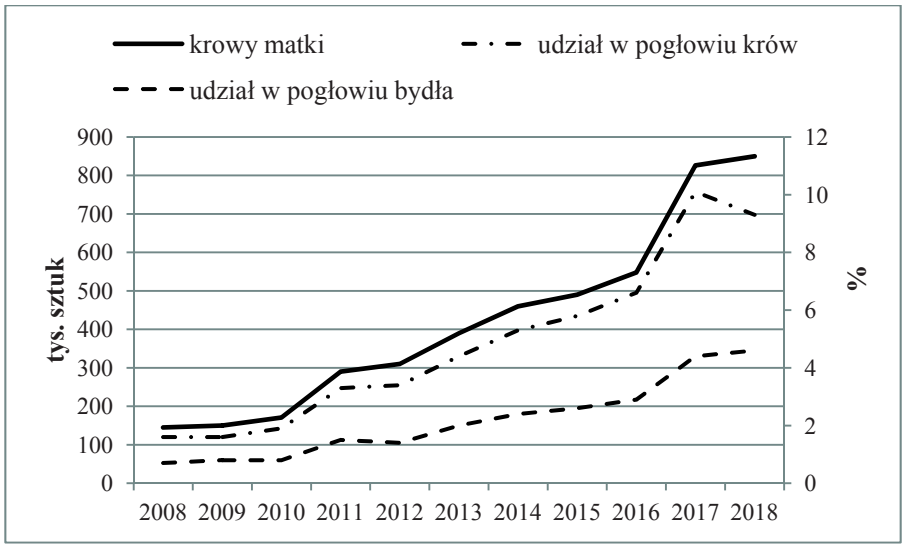

Rys. 3. Pogłowie krów matek w Rosji w latach 2008-2017 oraz ich udział w ogólnym pogłowiu krów i bydła

Fig. 3. Beef cow numbers in Russia in the years 2008-2017 and their participation in the general stock of cows and cattle

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ROSSTAT.

Podstawową przyczyną spadku zarówno pogłowia krów jak i pogłowia bydła ogółem był spadek opłacalności chowu. Jednakże, obok czynników bezpośrednio ją determinujących, jak ceny bydła czy mleka oraz ceny pasz, dochodziły dodatkowe czynniki natury ogólnej. Szczególnie istotny ich wpływ zaznaczył się w latach 1990-1999, gdy na całą produkcję zwierzęcą silnie oddziaływała transformacja gospodarki, w tym głównie reforma systemu własności i reforma cenowa. Pierwsza z wymienionych przyczyniła się do dużego spadku pogłowia w przedsiębiorstwach rolnych. Wprawdzie nastąpił wzrost pogłowia w gospodarstwach chłopskich, ale był on zbyt mały by pokryć redukcję pogłowia

[2] W literaturze przedmiotu ocenia się, że 25% krów mlecznych i 75% krów mamek świadczy o użytkowaniu dwukierunkowym. Więcej niż 75% krów mamek o użytkowaniu mięsnym, a mniej niż 25% krów mamek świadczy o użytkowaniu bydła w kierunku mlecznym (Peters 2008).

w przedsiębiorstwach rolnych. Jak podają Zinchenko, Kagirova (2015), w latach 1990-2009 pogłowie bydła w przedsiębiorstwach obniżyło się o 78%, a pogłowie krów o 75%. Tymczasem w gospodarstwach chłopskich pogłowie bydła zwiększyło się o 3%. W dodatku pogłowie krów w tej grupie gospodarstw nie wzrosło, a obniżyło się o 12%. Ta sytuacja może także przemawiać za tym, że opłacalność produkcji mleka była niezadowalająca.

Przebiegająca równolegle reforma cenowa przyczyniła się z kolei do zniesienia w 1992 r. dotacji do produkcji mięsa, które w poprzednim systemie miały bardzo duże znaczenie. W latach osiemdziesiątych produkcja mięsa była bowiem wysoko subsydiowaną gałęzią rosyjskiej gospodarki. Dotyczyło to wszystkich rodzajów mięsa, np. w końcu lat osiemdziesiątych średnia cena detaliczna wołowiny wynosiła 1,9 rubla/kg. W tym czasie całkowity koszt produkcji i obsługi rynku wynosił 6,3 rubla/kg. Różnicę 4,4 rubla/kg pokrywało państwo poprzez dopłaty do państwowych gospodarstw rolnych oraz do organizacji handlu hurtowego i detalicznego (Ovchinnikov, Hoff, Reid 1995).

Co prawda pod presją przemysłu mięsnego w 1994 r. subsydia przywrócono, ale w znacznie mniejszym zakresie. Pomimo to produkcja mięsa (wszystkie rodzaje) była nierentowna. Dawała o sobie znać nieefektywność, mająca początek w poprzednim systemie. Ważnym czynnikiem decydującym o spadku pogłowia była też słaba jakość pasz i ich niewystarczająca ilość (Ovchinnikov, Hoff , Reid 1995).

Tabela 1. Pogłowie bydła w Rosji, w tym krów mlecznych (stan na koniec roku)

Table 1. Number of cattle in Russia, dairy cows including (at the end of year)

Okresy	Średni w okresie stan pogłowia bydła w mln sztuk (wg stanu na koniec roku)	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100	Średni w okresie stan pogłowia krów mlecznych w mln sztuk (wg stanu na koniec roku)	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100
1990-1999	41,9	100,0	100,0	18,1	100,0	100,0
2000-2009	23,6	56,3	56,3	10,8	59,7	59,7
2010-2017	19,4	82,2	46,3	8,2	75,9	45,3
2018	18,6	95,9	44,4	7,3	89,0	40,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ROSSTAT.

W następnych latach duże znaczenie miały pojawiające się programy rządowe. Pierwszy z nich obowiązywał w latach 2008-2012. W jego wyniku powstało 297 nowych obiektów i 140 obiektów zmodernizowanych zajmujących się chowem bydła. W przedsiębiorstwach tych wyprodukowano 18,5 tys. ton bydła (w wadze żywej), a więc 22% produkcji z tego okresu. Program i związane z nim subsydia przyczyniły się do importu zwierząt hodowlanych. W 2008 r. import ten obejmował m.in. krowy matki. Od tego roku ich pogłowie systematycznie rosło. Pomimo to było ono relatywnie małe zarówno w wymiarze absolutnym jak i względnym. W 2012 r. pogłowie krów matek wynosiło 310 tys. sztuk i było dwukrotnie większe niż w 2008 r. W 2012 r. stanowiło ono 3,6% całkowitego pogłowia krów i 1,5% pogłowia bydła, podczas gdy w 2008 r. było to odpowiednio 2% i niecały 1% (rys. 3).

Zmiany produkcji wołowiny były tożsame co do kierunku ze zmianami pogłowia bydła, ale mniejsze co do skali. W latach 2000-2009 przeciętna, roczna produkcja wołowiny wyniosła 1 550 tys. ton i była o 41% mniejsza niż w latach 1990-1999. W latach 2010-2017

była ona o 12% mniejsza niż średnia, roczna produkcja w poprzednim okresie i o 48% mniejsza niż w latach 1990-1999 (tab. 2). Z danych USDA/FAS (Leishman 2017) wynika, że w 2018 r. produkcja ta mogła wynieść ok. 1,3 mln ton. Gdyby tak było, to taka jej wielkość byłaby o 49% mniejsza niż średnia roczna wielkość produkcji w latach 1990-1999.

O poziomie produkcji decyduje nie tylko ilość ubijanych sztuk, ale także ich wydajność. W 1992 r. na 1 sztukę ubijanych zwierząt w sektorze przedsiębiorstw rolnych przypadało 84 kg mięsa wołowego, podczas gdy w 2017 r. 126 kg, a więc o 50% więcej (Russia…, 2018). Zmiany wydajności łączą się zazwyczaj z nowoczesnymi technologiami, które są stosowane w dużych, przemysłowych gospodarstwach. W 2017 r. pogłowie bydła, które znajdowało się w przedsiębiorstwach rolnych, będących organizacjami rolnymi, stanowiło 44% pogłowia całkowitego. Dla porównania pogłowie świń znajdujące się w takich gospodarstwach stanowiło 86% całego pogłowia, a drobiu 95%. Struktura własnościowa i związana z nią skala produkcji miała niewątpliwie wpływ na osiągnięcie znacznie większego wzrostu wydajności w produkcji świń, oczywiście obok ich odmiennych właściwości biologicznych. W 2017 r. na 1 sztukę ubijanej świni przypadało trzy razy więcej mięsa niż w 1992 r. Warto dodać, że w przypadku bydła udział pogłowia znajdującego się w dużych przemysłowych gospodarstwach w latach 2000-2016 zmniejszył się o 16 p.p., podczas gdy udział pogłowia świń wzrósł o 30 p.p.

Tabela 2. Produkcja wołowiny w Rosji

Table 2. Beef meat production in Russia

Okresy	Produkcja wołowiny w tys. ton wagi poubojowej	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99=100
1990-1999	2 630	100,0	100,0
2000-2009	1 550	58,9	58,9
2010-2017	1 370	88,4	52,1
2018	1 340	97,8	51,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ROSSTAT.

Drugim liczącym się sektorem w produkcji wołowiny są gospodarstwa prywatne, w których w 2017 r. znajdowało się 42% pogłowia bydła. Pozostałe 14% pogłowia znajdowało się w gospodarstwach chłopskich. Decydujący wpływ na tę strukturę ma prawdopodobnie pogłowie krów. W 2017 r. w gospodarstwach prywatnych znajdowało się 45% pogłowia, w przedsiębiorstwach rolnych 40%, a 14% pogłowia w gospodarstwach chłopskich.

W grudniu 2014 r. Rząd Federacji Rosyjskiej uchwalił Doktrynę Bezpieczeństwa Żywności (Доктрина продовольственной безопасности РФ). Zakładała ona zmniejszenie uzależnienia Rosji od importu produktów rolno-spożywczych. W ramach tego programu, w 2014 r. Rząd podjął decyzje o dofinansowaniu rolnictwa w kwocie, która w latach 2013-2020 wynosi rocznie od ok. 160 do ponad 200 mld rubli (Национапьный… 2018, Higgins 2013). Doktryna zawierała szereg podprogramów, z których za najważniejszy z punktu widzenia rynku wołowiny należy uznać podprogram „Rozwój bydła mięsnego", na który łącznie przeznaczono 68 mld rubli. Ponadto program przewiduje wsparcie dla przemysłu mięsnego w wysokości 499 mld rubli oraz m.in. wsparcie modernizacji i innowacji w rolnictwie w kwocie 24 mld rubli. W 2014 r. Rząd wypłacił 3,7 mld rubli celem wsparcia

chowu bydła mięsnego i mlecznego, 2,4 mld rubli do projektów regionalnych, z których część była przeznaczona do produkcji bydła mięsnego oraz 3,1 mld do oprocentowania kredytów na cele inwestycyjne (rekonstrukcja i modernizacja obiektów do chowu bydła mięsnego). Ponadto w tym samym roku Rząd wypłacił 45,5 mld rubli w postaci subsydiów do kredytów długoterminowych o celach inwestycyjnych obejmujących produkcję mleka, wieprzowiny i drobiu (Rieker 2015).

Spodziewane efekty to osiągnięcie w 2020 r. produkcji mięsa (łącznie z drobiem) w wysokości 14,1 mln ton w wadze żywej, co oznacza, że produkcja ta powinna być o 22% większa niż w 2012 r. Zgodnie z przyjętymi założeniami pogłowie bydła powinno liczyć 35,9 mln sztuk. Byłoby ono wówczas o 80% większe niż w 2012 r. W 2020 r. produkcja mleka powinna wynieść 38 mln litrów, a więc byłaby o 19% większa niż w 2012 r. Według Rosstat, w 2016 r. pogłowie bydła liczyło 18,8 mln sztuk, a więc w stosunku do założeń na 2016 r. (27,2 mln sztuk) było ono o 40% mniejsze. Według nieostatecznych danych Rosstat w 2017 r. pogłowie to wyniosło 18,6 mln sztuk, a według założeń programu powinno wynieść 29,3 mln sztuk, a więc powinno być większe w stosunku do 2016 r. o prawie 8%. Spadek pogłowia zamiast zakładanego wzrostu powiększył różnicę między spodziewanymi efektami, a realnym poziomem pogłowia. Analogiczna sytuacja ma miejsce w produkcji mleka. W 2016 r. produkcja ta wynosił 30,7 mln ton i była mniejsza niż w 2012 o 3,5%. Produkcja mięsa, która w 2016 r. osiągnęła 14,0 mln ton w wadze żywej przewyższała założenia programu w tym zakresie o prawie 8%. Wprawdzie wzrost produkcji został osiągnięty dzięki wzrostowi (w latach 2012-2016) produkcji mięsa drobiowego o 27% i wieprzowego o 32%, ale relatywnie mały spadek produkcja mięsa wołowego (o 3%) należy i tak uznać za postęp w tym zakresie.

Handel zagraniczny żywcem i mięsem wołowym

Rosja jest importerem netto żywca i mięsa wołowego. Eksport zarówno żywych zwierząt jak i mięsa wołowego ma charakter marginalny. W badanym okresie (1990-2017) eksport bydła żywego zawierał się w przedziale 1-28 tys. sztuk, poza latami 1990 i 1991 r., kiedy incydentalnie wzrósł odpowiednio do 455 i 2 146 tys. sztuk (rys.4). Eksport mięsa w całym badanym okresie zawierał się w przedziale 4-15 tys. ton. W 1997 r. kiedy był największy (15 tys. ton) stanowił zaledwie 0,7% produkcji wołowiny. W 2017 r. wyniósł on 12 tys. ton, co stanowiło 0,9% produkcji.

Import żywych zwierząt jest zmienny pod względem ilości (rys. 4). Na nieco większą skalę rozwinął się w ostatnich około piętnastu latach. Największy - miał miejsce w 2012 r. i wynosił 138 tys. sztuk. Jego średni, roczny poziom w latach 2010-2017 to 83 tys. sztuk. Przedmiotem importu było głównie bydło czystorasowe, zwłaszcza w latach 2011-2014, gdy stanowiło ono 90-100% importu bydła. W następnych latach import bydła czystorasowego zmniejszył się zarówno w wymiarze absolutnym jak i względnym, ale i tak stanowił on prawie połowę importu bydła żywego.

Import bydła czystorasowego łączy się z wdrożeniem programu mającego na celu osiągnięcie w 2020 r. samowystarczalności na poziomie ok. 80% w kluczowych produktach. Był on następstwem subsydiów skierowanych na zakup materiału genetycznego w postaci bydła czystorasowego. Podstawowym problemem rynku wołowiny jest jednak to, że pomimo wsparcia kierowanego do produkcji bydła mięsnego, mięso wołowe pozyskiwane jest głównie z krów mlecznych. Z jednej strony wynika to

z relatywnie niskiego popytu na wołowinę, co jest pochodną niskiej zamożności społeczeństwa, z drugiej strony z priorytetów rosyjskiego rządu i kierowania większej pomocy do produkcji drobiu i wieprzowiny. Warto dodać, że oprócz bydła hodowlanego Rosja importuje także materiał genetyczny w postaci nasienia bydła i zarodków. Tylko w pierwszych czterech miesiącach 2013 r. import nasienia wzrósł o 70% w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku (Национапьный… 2014).

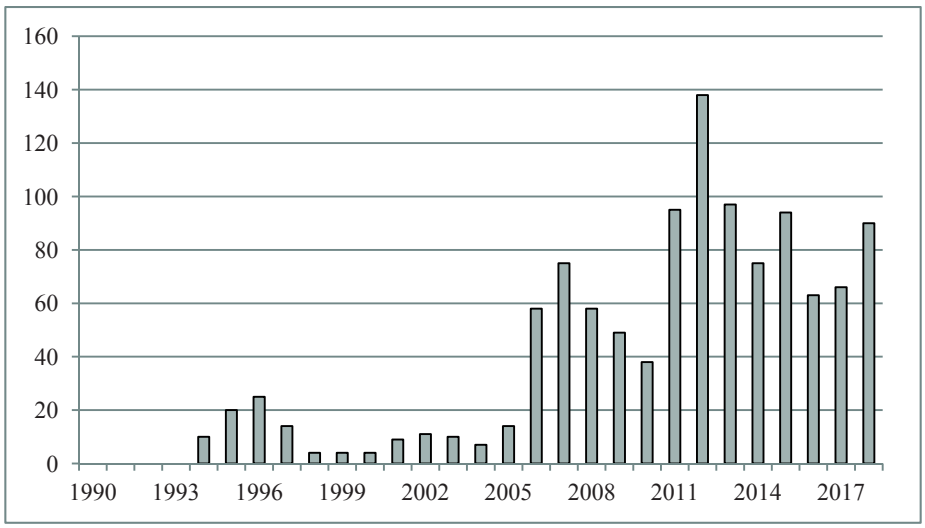

Rys. 4. Import bydła żywego (w tys. sztuk)

Fig. 4. Import of cattle (live animals, in 1000 Heads)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych USDA/FAS.

W badanym okresie import mięsa wołowego zmieniał się z roku na rok. W latach 1992-2008 wykazywał tendencję wzrostową o relatywnie słabej dynamice (rys. 5). W rezultacie przeciętny roczny import wołowiny w latach 2000-2009 był o 2,3% większy niż w latach 1990-1999 (tab. 3). O jego relatywnie małym wzroście zadecydowała deprecjacja rubla wobec dolara czy euro i mały popyt na mięso wołowe. W okresie tym dodatkowym utrudnieniem w handlu było też zamkniecie rynku rosyjskiego dla USA z powodu BSE (lata 2003-2007).

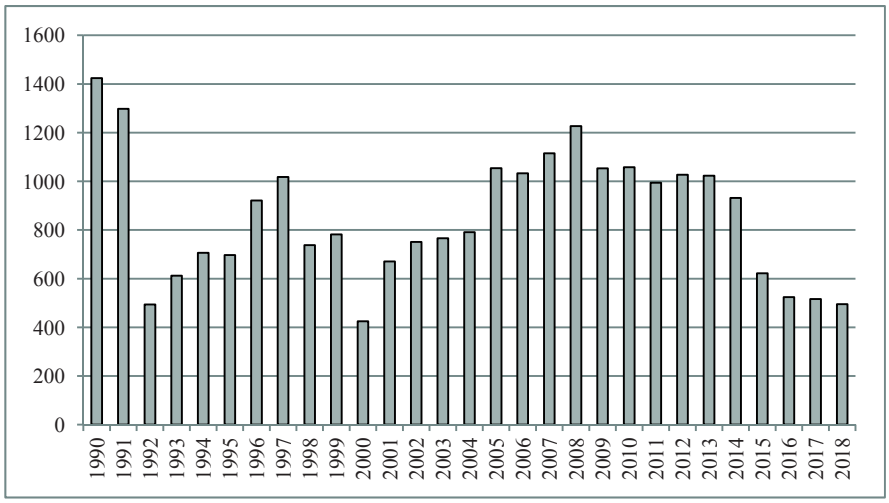

Rys. 5. Import wołowiny (w tys. ton)

Fig. 5. Beef meat import (in 1000 MT)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych USDA/FAS.

Tabela 3. Import żywca i mięsa wołowego

Table 3. Import of live cattle and beef meat

Okresy	Żywe zwierzęta w tys. sztuk	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100	Mięso wołowe w tys. ton	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100
1990-1999	7,7	100,0	100,0	869	100,0	100,0
2000-2009	29,1	377,9	377,9	889	102,3	102,3
2010-2017	94,5	324,7	1227,3	799	89,9	91,9
2018[1/]	65,0	68,8	944,2	470	58,8	54,1

[1/] Prognoza USDA/FAS

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych USDA/FAS.

W latach 2010-2017 import wołowiny był o 10% mniejszy niż w latach 2000-2009 i 8% mniejszy niż w latach 1990-1999 (tab. 3). O jego ograniczeniu w tym okresie decydowały podobne czynniki jak poprzednio. Wydaje się, że dwa nowe czynniki, które odegrały kluczową rolę na rynku wieprzowiny jak Doktryna Bezpieczeństwa Żywności i embargo miały w tym przypadku znacznie mniejsze znaczenie. Doktryna Bezpieczeństwa Żywności (Доктрина продовольственной безопасности РФ), zakłada zmniejszenie uzależnienia Rosji od importu produktów rolno-spożywczych. W dokumencie założono, że samowystarczalność Rosji, w zakresie mięsa ogółem i produktów mięsnych powinna być nie mniejsza niż 85%. Zapewnić to miały między innymi środki taryfowe i pozataryfowe ograniczające import. W sierpniu 2014 r. Rosja nałożyła embargo na import wołowiny z Unii Europejskiej, w tym z Polski, a także z USA, Kanady, Australii i innych krajów). W przypadku wołowiny embargo nie miało większego znaczenia, gdyż w 2013 r. z krajów tych pochodziło niecałe 9% całego rosyjskiego importu wołowiny, w tym z UE-28 ok. 4%,

podobnie jak z Australii. W znacznie większym stopniu ograniczony został import z krajów Ameryki Płd. W latach 2013-2016 import wołowiny z Brazylii obniżył się 311 tys. ton do 129 tys. ton (o 59%), z Paragwaju ze 140 tys. ton do 94 tys. ton (o 33%), z Urugwaju z 35 do 6 tys. ton (o 83%). Trudno jednoznacznie stwierdzić czy miało to związek z Doktryną czy jedynie z małym popytem na wołowinę na rynku wewnętrznym. Nie negując jednak wpływu Doktryny, wydaje się, że zasadniczą rolę w ograniczaniu importu odegrał malejący popyt na wołowinę i ogólnie słaba kondycja całej gospodarki. W 2016 r. rosyjski import wołowiny był mniejszy o 44% niż w 2013 r., a więc przed wprowadzeniem embargo. W 2013 r., a także w 2016 r. do najważniejszych eksporterów wołowiny na rynek rosyjski należały takie kraje, jak Brazylia (jej udział obniżył się z 47% do 35%), Paragwaj (spadek udziału z 21% do 20%)), Białoruś (wzrost udziału z 11% do 38%), Urugwaj (spadek udziału z 5% do 1%). Pozostałe kraje eksportujące wołowinę do Rosji w 2016 r. to głównie Kazachstan i Kolumbia. Ich udział w tym rynku był jednak marginalny. Skutkiem embargo i innych ograniczeń było natomiast zwiększenie koncentracji importu. W 2013 r. udział trzech największych importerów w rosyjskim imporcie wołowiny stanowił 80% rosyjskiego importu wołowiny, a udział pięciu 89%. W 2016 r. było to odpowiednio 94% i 96%.

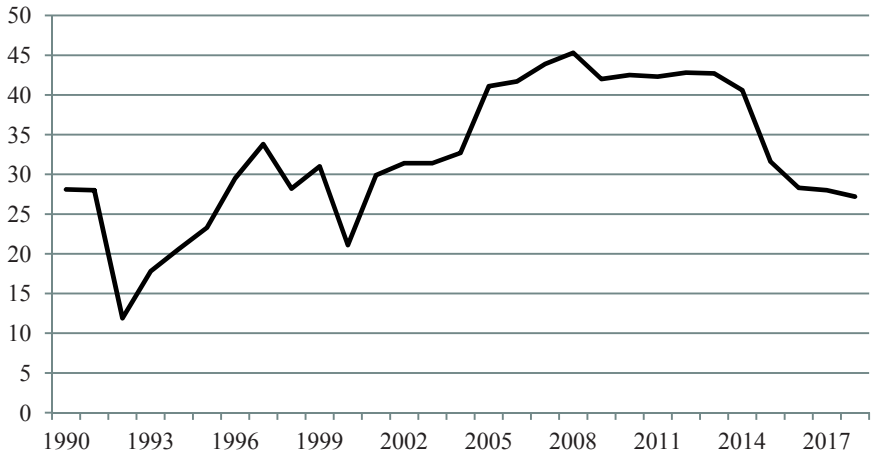

Rys.6. Udział importu w konsumpcji wołowiny (w %)

Fig. 6. Share of beef imports in beef consumption (in %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych USDA/FAS.

Spadek importu przyczynił się do spadku jego udziału w spożyciu wołowiny (rys. 6). W latach 2000-2009 rosyjski import wołowiny (bez importu żywych zwierząt) stanowił 36% konsumpcji wołowiny. W latach 2010-2017 udział ten obniżył się do 33%, w tym do 28% w 2016 r. i w 2017 r. Ostatnie lata wskazują na podobieństwo tych relacji z początkiem lat dziewięćdziesiątych. Wówczas jednak podobne wskaźniki osiągane one były przy znacznie wyższym absolutnym poziomie konsumpcji i importu. W przypadku wołowiny udział importu w spożyciu jest wyższy niż w przypadku innych rodzajów mięsa. W 2017 r. udział importowanego mięsa wieprzowego stanowił 17% konsumpcji wieprzowiny, a importowanego mięsa drobiowego 5% konsumpcji drobiu.

Spożycie wołowiny oraz samowystarczalność w zakresie wołowiny

Spożycie tak globalne, jak i jednostkowe są pochodną krajowej produkcji wołowiny oraz importu. W Rosji, siła oddziaływania tych elementów na spożycie była zmienna. Malejący udział produkcji w podaży wołowiny osłabiał zależność spożycia od produkcji i wzmacniał jego zależność od importu. W latach dziewięćdziesiątych funkcją importu było uzupełnienie podaży rynkowej. Podstawę podaży stanowiła produkcja, której udział w podaży wynosił ok. 75%. Nic dziwnego, że w okresie tym silne było uzależnienie spożycia od produkcji wołowiny (współczynnik korelacji R=0,95).

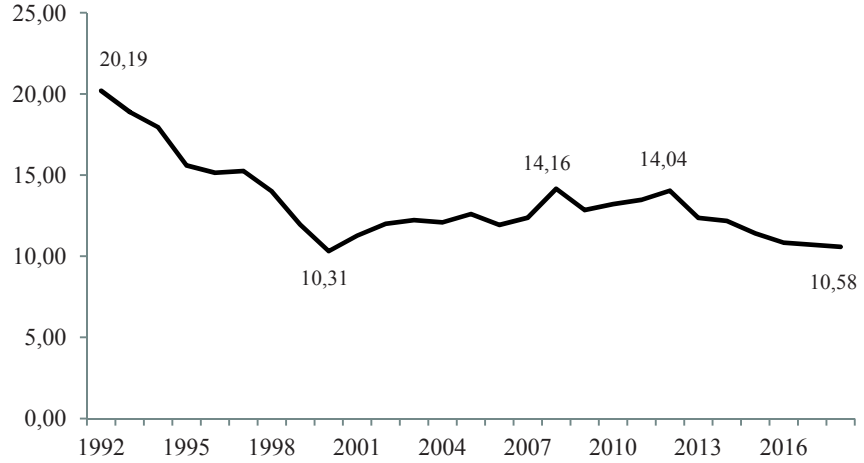

Rys. 7. Spożycie wołowiny w kg/mieszkańca

Fig. 7. Beef meat consumption in kilograms/person

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OECD.

W latach 2000-2009, na skutek spadku produkcji wzmocniła się rola importu, który w niektórych latach tego okresu stanowił ponad 50% podaży. Współczynnik korelacji pomiędzy spożyciem, a importem wynosił wówczas R=0,88. W latach 2010-2017 rola importu jeszcze bardziej wzrosła. Współczynnik korelacji miedzy spożyciem a importem wynosił R=0,91. Zależność spożycia od produkcji charakteryzowała się natomiast słabszym związkiem korelacyjnym (R=0,66).

Spożycie wołowiny przypadające na 1 mieszkańca, które w latach 1990-1999 wynosiło średnio w roku 16,1 kg obniżyło się w latach 2000-2009 do 12,2 kg i na podobnym poziomie pozostało w latach 2010-2017 (tab. 4). Pomimo podobnego średniego, rocznego spożycia mięsa wołowego w obu ostatnich okresach, okresy te charakteryzowały się odmiennymi tendencjami. W latach 2000-2009 spożycie wołowiny rosło z roku na rok i w rezultacie zwiększyło się z 10,3 kg do 12,8 kg/mieszkańca, czyli o 2,5 kg/mieszkańca. W latach 2010-2017 tendencja zmieniła się. Spożycie malało z roku na rok i w efekcie zmniejszyło się o 2,5 kg/mieszkańca, powracając do poziomu z 2000 r. W całym badanym okresie spożycie wołowiny obniżyło się z 20,2 kg/mieszkańca w1992 r. do

10,7 kg/mieszkańca w 2017 r., a więc prawie o połowę (rys. 7). Przyczyną tego spadku był wzrost cen detalicznych wołowiny (rys. 8). W 2017 r. przeciętna cena detaliczna wołowiny (bez mięsa bez kości) była dziesięciokrotnie wyższa niż w 1998 r. W tym samym okresie przeciętna cena detaliczna wieprzowiny (bez mięsa bez kości) wzrosła siedmiokrotnie, a cena mięsa drobiowego czterokrotnie. W rezultacie ukształtowały się nowe relacje cen. W 1998 r. cena wołowiny była o 10% niższa od ceny wieprzowiny i o 2% niższa od ceny drobiu, a w 2017 r. cena wołowiny była o 25% wyższa od ceny wieprzowiny i dwuipółkrotnie wyższa od ceny drobiu. Rosło więc spożycie mięsa konkurencyjnego cenowo, a więc wieprzowiny i drobiu, a malało spożycie wołowiny.

Tabela 4. Spożycie wołowiny

Table 4. Beef meat consumption

Okresy	w tys. ton	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100	w kg/mieszkańca	Okres poprzedni =100	Lata 1990-99 =100
1990-1999	3 499	100,0	100,0	16,1	100,0	100,0
2000-2009	2 430	69,4	69,4	12,2	75,8	75,8
2010-2017	2 198	90,5	62,8	12,3	100,8	76,4
2018[1/]	1 823	82,9	52,1	10,6	86,2	65,8

1/ Prognoza USDA/FAS.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych USDA/FAS oraz OECD.

Zgodnie z danymi Rosstatu (Российский … 2017), stopa bezrobocia, która w 2000 r. wynosiła 9,6%, w 2010 r. zmalała do 7,5% i na podobnym poziomie utrzymała się do 2016 r. Z kolei wskaźnik dynamiki realnych dochodów dyspozycyjnych ludności (przy założeniu że 1995 r. = 100%), w 2000 r. wynosił 87,9%, w 2010 r. 215,6%, a w 2014 r. wyniósł 234,1%. W 2016 r. wskaźnik ten obniżył się do 213,6%. Spadek dochodów realnych w 2000 r. o 12,1% wpłynął niewątpliwie na spadek spożycia, a także importu wołowiny. Wzrost realnych dochodów ludności w następnych latach umożliwił wzrost spożycia mięsa. Wzrost dochodów ludności nie przełożył się jednak na wzrost spożycia wołowiny, a na wzrost spożycia mięsa konkurencyjnego cenowo, a więc na wzrost spożycia wieprzowiny i drobiu. Decydowały o tym także wskaźniki ubóstwa, które w ostatnich latach wzrosły. Populacja ludności o dochodzie poniżej minimum socjalnego wzrosła z 15,9 mln w 2013 r. do 19,2 mln osób w 2015 r. Vanderberg (2016).

Zróżnicowane zmiany spożycia poszczególnych rodzajów mięsa zmieniły strukturę spożycia mięsa. Jak podaje Kovalev (2012), w latach 2000-2013 udział spożycia mięsa wołowego w ogólnym spożyciu mięsa, obniżył się z 35% do 22%, podczas gdy udział mięsa drobiowego wzrósł z 32% do 41%, a wieprzowego z 29% do 36%

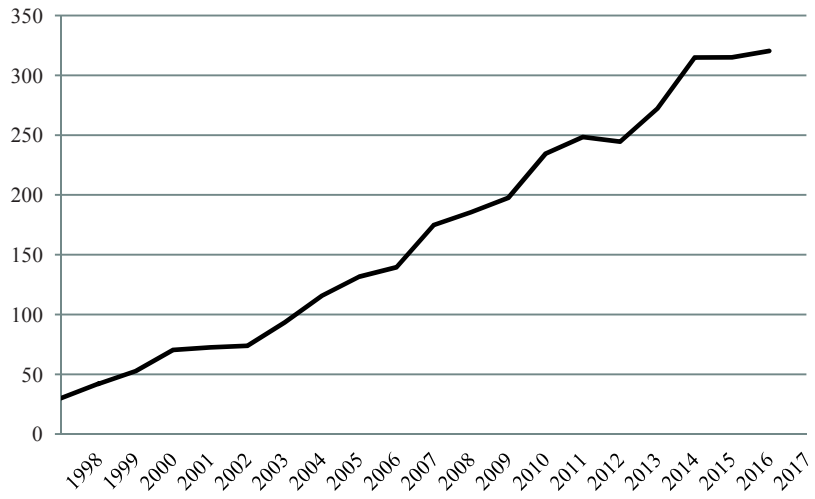

Rys. 8. Ceny wołowiny (poza mięsem bez kości) w RUB/kg

Fig. 8. Beef meat prices (without boneless meat) in RUB/kg

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Цены в России (2002-2018).

Zróżnicowane zmiany spożycia poszczególnych rodzajów mięsa zmieniły strukturę spożycia mięsa. Jak podaje Kovalev (2012), w latach 2000-2013 udział spożycia mięsa wołowego w ogólnym spożyciu mięsa, obniżył się z 35% do 22%, podczas gdy udział mięsa drobiowego wzrósł z 32% do 41%, a wieprzowego z 29% do 36%

Tabela 5. Wskaźnik samowystarczalności w zakresie wołowiny

Table 5. Self-sufficiency indicator for beef meat

Okresy	Produkcja, w tys. ton	Spożycie, w tys. ton	Wskaźnik samowystarczalności
1990-1999	2 630	3 499	75,2
2000-2008	1 550	2 430	63,8
2010-2017	1 370	2 198	62,3
2018[1/]	1 340	1 823	73,5

[1/] Prognoza USDA/FAS

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych USDA/FAS.

Relacja produkcji do spożycia wołowiny, a więc syntetyczny wskaźnik samowystarczalności[3] jest relatywnie niski. W latach 2010-2017 wynosił on 62%, co świadczy o dość głębokim braku samowystarczalności w tym zakresie (tabela 4). Zgodnie z prognozą FAS/USDA (Livestock … 2018), w 2018 r. mógł on wynieść ok. 74%, a w 2019 r. może wynieść 75%. Pomimo dużego wzrostu pozostanie on i tak najniższym

[3] Syntetyczny wskaźnik samowystarczalności definiowany jest jako stosunek wolumenu produkcji globalnej czy krajowej danego produktu do wolumenu zużycia globalnego czy krajowego tego produktu. W niniejszym opracowaniu posłużono się spożyciem, a nie zużyciem całkowitym danego produktu ze względu na trudności związane z pozyskaniem odpowiednich danych.

wskaźnikiem samowystarczalności na rosyjskim rynku mięsa. W 2018 r. syntetyczny wskaźnik w zakresie wieprzowiny wyniósł prawdopodobnie 99,5%, a w zakresie mięsa drobiowego 98,5%. Yushin (2014) podaje, że w 2020 r. produkcja wołowiny powinna być o 19% wyższa niż w 2014 r., wieprzowiny o 23%, a drobiu o 14%. Z kolei według prognoz USDA, w 2019 r. produkcja wołowiny w Rosji może być o 1% mniejsza niż w 2014 r., produkcja wieprzowiny większa o 32%, a drobiu o 21%. Wygląda więc na to, że w produkcji wołowiny Rosja nie osiągnie zamierzonego celu, choć w ostatnich latach mamy do czynienia z wygaszaniem tendencji spadkowej w tym zakresie.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala na stwierdzenie, że Rosja nie jest samowystarczalna w produkcji wołowiny i nie osiągnie tego w najbliższych latach. Mięso wołowe pozyskuje się głównie z krów mlecznych. Chów bydła mięsnego jest słabo rozwinięty. Duży wpływ na rozwój całego sektora mięsnego wywiera krajowa polityka rolna i związane z nią dotacje. W przypadku sektora bydła mięsnego dotacje te są relatywnie małe. Ich wpływ jest trudny do oceny, gdyż nie spowodowały one wzrostu produkcji, choć zapewne wpłynęły na ograniczenie jej spadku. Doprowadziły one do powstania nowoczesnych przedsiębiorstw zajmujących się chowem bydła i zakładów przetwórczych, których ilość jest jednak relatywnie mała. W związku z tym mały jest także udział pogłowia bydła znajdującego się w dużych przedsiębiorstwach rolnych, w porównaniu z trzodą chlewną czy drobiem. Hamulcem w długookresowym rozwoju chowu bydła mięsnego jest przede wszystkim relatywnie mały popyt na wołowinę wysokiej jakości. Wysoka konkurencyjność cenowa mięsa drobiowego i wieprzowiny wpływa na preferencje ludności. Systematyczny wzrost pogłowia krów matek pozwala jednak sądzić, że w Rosji tworzone są podstawy rozwoju produkcji mięsa wołowego wysokiej jakości, co w dłuższej perspektywie może stanowić o rozwoju sektora.

Literatura

Цены в России (od 2002 do 2018).Статистический сборник (Prices in Russia), Федеральная Служба Государственной Статистики, Москва 2016.

Доктрина продовольственной безопасности Российской Федерации (Doctrine of the Russian Federation Food Security) (2010) УТВЕРЖДЕНА УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ОТ 30 ЯНВАРЯ 2010 Г. № 120.

Национапьный доклад о ходе и результатах реализации в 2017 году государственной программы равития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы. (National report on the progress and results of the state program on development in 2017 agriculture and the regulation of markets for agricultural products, raw materials and food for 2013-2020) МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, Москва 2018.

Национапьный доклад о ходе и результатах реализации в 2013 году государственной программы равития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы (National report on the progress and results of the state program on development in 2017 agriculture and the regulation of markets for agricultural products, raw materials and food for 2013-2020), МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, Москва 2014.

Higgins, H. (2013). Russian Government Continues to Support Cattle Sector, Gain Report No RS1335, USDA/FAS, 17.06.2013

Jóźwiak, J., Podgórski, J. (1998) Statystyka od podstaw (Statistics from scratch). PWE Warszawa 1998.

Kovalev, Y., (2012) Pig production in Russia, EPP Congress 2012, „Pig Production in Baltic Region – Chances and Challenges, Vilnius Lithuania 30.05-01.06.2012. http://www.pigproducer.net/uploads/media/3_Jurij-Kovalev_.pdf., pobrane 12.06.2017.

Livestock and Poultry. World Markets and Trade, Foreign Agricultural Service (FAS) circular series 1990-2017.

Leishman, D. (2017) Russian Federation, Livestock and Products Annual, Gain Report USDA/FAS 28.11.2017.

OECD data, Meat consumption https://data.oecd.org/agroutput/meat-consumption.htm, pobrano w styczniu 2019 r.

Ovchinnikov O., Hoff R., Reid S., (1995) Russian Federation, Livestock and Products Annual, Gain Report USDA/FAS 11.08.1995

Peters, K.J. (2008). Developments in Cattle Product Markets and Market Prices, Humboldt Universitat zu Berlin, Institute of Animal Sciences. International Workshop, Vilnius, 22 August 2008.

Постановление Правительства РФ от 14 июля 2012 г. N 717"О Государственной программе развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы" (Resolution of the Government of the Russian Federation of July 14, 2012 N 717 "On the State Program for the Development of Agriculture and Regulation of Agricultural Products, Raw Materials and Food Markets for 2013–2020") Текст постановления опубликован в Собрании законодательства Российской Федерации от 6 августа 2012 г. N 32 ст. 45-49 The text of the resolution was published in the Collection of Legislation of the Russian Federation of August 6, 2012 N 32 p. 45-49.

Плугов, А. (2018A) О Производстве мяса и мясопродуктов в Россий в 2018 году (Production of meat and meat products in Russia in 2018), АБ-Центр" Експертно Анапитический Центр Агроьизнеса 2018.

Плугов, А. (2018B). Рынок говядины - ключевые тенденции и прогнозы" (Beef market - key trends and forecasts), АБ-Центр" Експертно Анапитический Центр Агроьизнеса.

Rieker, Ch., (2015). Russian Federation. 2015 Livestock and Products Semi-annual Report, Gain Report USDA/FAS 03.12.2015.

Российский статистический ежегодник (2017), Федеральная Служба Государственной Статистики, (РОССТАТ), Москва.

Russia in Figures (2017, 2018). Federal State Statistick Service (Rosstat).

Vanderberg, R. (2016). Russian Federation, Livestock and Products Annual, Gain Report USDA/FAS 02.09.2016.

Yushin, S. (2014). Russian Meat Sector: Time of opportunities or Time of uncertainty? NMA UECBVAGM and YEMCo, Autumn Conference 2014, 26 September 2014 Barcelona.

Zinchenko, A., Kagirova, M.V. (2015). Efficiency of cattle in Russia in the context of implementation of state programs. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No 71833, January 2015.

Do cytowania / For citation:

Zawadzka D. (2019). Rynek wołowiny w Rosji w latach 1990-2017 i w 2018 r. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 19(2), 233–247; DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.38

Zawadzka D. (2019). Beef Market in Russia in the years 1990-2017 and in 2018 (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 19(2), 233–247; DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.38